

КОРИФЕЇ САДІВНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЇХ СПАДЩИНА

І.М. ШАЙТАН, І.К. КУДРЕНКО

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 Київ, вул. Тімірязєвська, 1

Садівництво України бере початок з давніх часів, однак його повний науковий та всебічний практичний розвиток здійснений лише у ХХ ст. Велика роль у цьому належить корифеям українського садівництва — Л.П. Симиренку, В.Л. Симиренку, Н.Ф. Каценку, М.М. Гришку та їхнім послідовникам.

Лев Платонович Симиренко (1855—1920) народився 18 лютого 1855 р. у с. Мліїв Городищенської волості Черкаського повіту колишньої Київської губернії (нині Черкаська обл.). У 1879 р. закінчив Новоросійський університет (Одеса). Саме з цього часу Л.П. Симиренко почав створення свого колекційного саду і помологічного розсадника. Він налагодив ділові стосунки з усіма відомими на той час плодоводами Росії, у тому числі з І.В. Мічуріним. Л.П. Симиренко діставав саджанці й живці різних сортів плодкових дерев з України, Кавказу, Молдови, з держав Прибалтійського регіону, а також одержував із-за кордону — Німеччини, Франції, Бельгії, Голландії, Італії та ін. Л.П. Симиренко створив колекційно-помологічний сад, в якому вивчав близько

Л.П. Симиренко

3000 сортів плодкових, ягідних і декоративних рослин. Завдяки працям Л.П. Симиренка садівництво країни збагатилося великою кількістю прекрасних сортів, які вирощують і дотепер. Згодом на основі колекційно-помологічного саду було організовано Мліївську дослідну станцію садівництва ім. Л.П. Симиренка (нині Мліївський науководослідний інститут садівництва Лісостепу України).

У результаті вивчення колекцій свого маточного саду та інших помологічних садів Л.П. Симиренко опублікував понад 50 оригінальних наукових праць з садівництва, у тому числі "Кримське промислове садівництво" (1912),

в якій детально описано 61 сорт яблуні та 75 сортів груші, а також кісточкові породи "Помологія" (1—3 т., 1961—1963). Праці Л.П. Симиренка й досі є цінними посібниками для науковців, агрономів, садівників-аматорів, їх доцільно перевидавати. У галузі сортовивчення і розмноження плодкових культур Л.П. Симиренко велику увагу приділяв кісточковим породам [4].

У помологічній колекції Л.П. Симиренка налічувалося 744 сорти кісточкових порід. У 3 томі "Помології" описано 55 кращих виділених ним сортів. Він наголошував на значенні

вибирання підщеп, підбиранню сортів, придатних до вирощування в місцевих ґрунтово-кліматичних умовах, звертав увагу на зрошення плодових насаджень не тільки на півдні, а й у центральних областях України.

Науковці Мліївської дослідної станції — дослідники Л.П. Симиренко — проводили ґрунтовні роботи в галузі агротехніки, захисту рослин і селекції. Там працювали видатні вчені М.Н. Грюнер, Н.А. Гросгейм, Т.І. Хворост, В.П. Попов та ін.

На основі колекцій сортів, створених Л.П. Симиренко і поповнених його співробітниками, проведено велику селекційну роботу та виведено нові цінні сорти яблунь — Слава переможцям, Пепінка золотиста, Мліївське літнє, груш — Бергамот мліївський, Мліївська рання, Корсунська, Щедра, черешень — Нектарна, Рожева мліївська; загалом: 67 черешень, 127 слив, 38 абрикосів, 154 персики.

Л.П. Симиренко високо цінував кісточкові породи за їх скоростиглість, скороплідність, високу і щорічну врожайність, а також порівняну невибагливість у районах їх культури. Він дотримувався погляду, що навіть в умовах південно-західної частини Росії не слід відмовлятися від культивування такої найніжнішої з порід, як персик, який дуже рано вступає в пору плодоношення, високоврожайний, а за смаком його плоди “поза конкурсом”. Він рекомендував садити в кожному аматорському саду хоча б невелику колекцію сортів цієї породи [4].

Володимир Львович Симиренко (1891—1943) — помілог-селекціонер, син Льва Платоновича. У 1915 р. закінчив сільськогосподарський факультет Київського політехнічного інституту. Високоосвічений фахівець з великими організаторськими здібностями. У 1921 р. заснував і до 1930 р. очолював Мліївську дослідну станцію садівництва. При ній організував Центральний плодовий розсадник — перший в Україні, де вирощували сотні тисяч саджанців для закладання виробничих садів та вирощування на присадибних ділянках. З 1932 р. — професор плодівництва інтенсивних культур Уманського і Полтавського сільськогосподарських інститутів. Організував перше сортопробування плодових культур на 29 сортодільницях.

У 1930 р. В.Л. Симиренко заснував і був призначений першим директором Всесоюзного

науково-дослідного інституту плодового і ягідного господарства у Китаєво в Києві. Нині це Інститут садівництва УААН. Крім великої організаторської роботи В.Л. Симиренко працював над науковим сортовиведенням. Описав стан сортів окремих порід у різних природних зонах їх зростання. Рукопис у часи Великої Вітчизняної війни вберегла донька В.Л. Симиренко Тетяна, яка мешкала у Канаді. Нещодавно Тетяна Симиренко привезла рукопис в Україну й опублікувала його у 2-х томах [5], за що вона і видавництво здобули заслужену вдячність читачів та науковців, які високо оцінили цей посібник із садівництва.

Микола Феофанович Кащенко (1855—1935) народився 7 травня 1855 р. на хут. Веселий Александрівського повіту Катеринославської губернії (нині с. Московка Вільнянського р-ну Запорізької обл.).

М.Ф. Кащенко — за освітою медик, за досвідом роботи — зоолог, за покликанням — селекціонер нових рослин, пристрасний любитель садівництва. У 1880 р. він закінчив медичний факультет Харківського університету. У 1886 р. після захисту дисертації на здобуття ученого ступеня доктора медицини був обраний професором зоології та порівняльної анатомії медичного факультету Томського університету, де працював 24 роки.

Під час роботи у Томському університеті М.Ф. Кащенко систематично вивчав природні багатства Сибіру, організував Зоологічний музей АН УРСР, заснував акліматизаційний розсадник культурних рослин (Київ), вищі жіночі курси.

М.Ф. Кащенко особливої уваги надавав виведенню нових сортів плодових рослин, пристосованих до суворих умов Сибіру. Основним методом роботи він вважав гібридизацію [1].

Шляхом гібридизації місцевої зимостійкої яблуні сорту Бугриста із сортами Білий налив і Грушівкою московською він вивів нові сорти для Сибіру: Сибірська багрянка, Сибірська, Сибірське золоте та ін. Сорти яблуні М.Ф. Кащенка використовуються у практичних цілях і в селекції у разі виведення нових сортів. І нині сибіряки з великою шаную і подякою згадують М.Ф. Кащенка і вважають його засновником сибірського наукового плодівництва.

У 1912 р. М.Ф. Кащенко приїхав до Києва. У 1919 р. він був обраний дійсним членом Ака-

демії наук України, брав участь в її роботі — першим головою фізико-математичного відділення і директором заснованих ним зоологічного музею та акліматизаційного саду. У системі Академії наук М.Ф. Кащенко працював 23 роки.

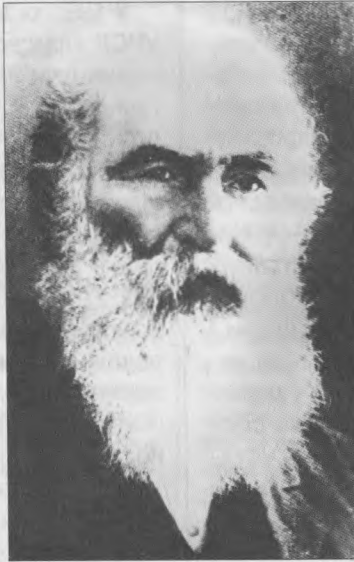
У 1914 р. М.Ф. Кащенко організував у Києві спеціальний акліматизаційний сад площею 5 га, в якому разом з колективом ентузіастів здійснював роботу з інтродукції і акліматизації нових лікарських, технічних, декоративних і південних плодкових культур: персика, абрикоса, кизила, фісташки, фундука, істівного каштана, мигдалю, винограду та ін. Насіння рослин в саду інтродукували з різних географічних зон США, Канади, Кавказу, Далекого Сходу, Казахстану та ін. Особливо значні результати одержали з акліматизації персика і абрикоса, які вирощували в умовах Києва. Був створений селекційний фонд. Однак воєнні події 1940-х років перервали селекційну роботу [2].

У 1946 р. акліматсад як філіал увійшов до складу Центрального ботанічного саду АН УРСР, на його територію було перенесено більшість колекцій, що стало основою селекційного процесу.

Спадкоємцем цієї справи став **Микола Миколайович Гришко** (1901—1964) — керівник і творець Центрального ботанічного саду АН УРСР, генетик, селекціонер. Народився в Полтаві в родині військовослужбовців. У 1925 р. закінчив рослинницький факультет Полтавського сільськогосподарського інституту, в 1926 р. — педагогічний факультет Київського сільгоспінституту.

Упродовж 1929—1941 рр. працював доцентом у вищих навчальних закладах Сум, Чернігова, Глухова, Києва. У 1944—1947 рр. був професором і завідувачем кафедри генетики і селекції Київського університету ім. Т.Г. Шевченка (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка).

М.М. Гришко приділяв велику увагу вивченню взаємовідносин статі у рослин. Було впер-

М.Ф. Кащенко

ше виведено нові сорти одночасного досягання коноплі, що давало значний економічний ефект. У 1936 р. за наукові досягнення у галузі статі у рослин М.М. Гришка нагороджено орденом Леніна; без захисту дисертації йому присуджено вечний ступінь доктора сільськогосподарських наук і звання професора. У 1939 р. його обрано директором Інституту ботаніки.

У 1944 р. уряд України прийняв рішення про створення Центрального ботанічного саду АН УРСР площею понад 200 га. Відтоді упродовж понад 20 років М.М. Гришко був його директором.

Під керівництвом М.М. Гришка складено генеральний план, розпочато і завершено будівництво Центрального ботанічного саду АН УРСР (нині Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України).

Основним завданням ботанічного саду М. М. Гришко вважав створення колекційних насаджень з різних географічних зон вітчизняної і зарубіжної флори, збагачення рослинних ресурсів України, впровадження нових видів і сортів у народне господарство. Для цього він улаштував експедиції і наукові відрядження співробітників за кордон і республіки колишнього СРСР для збирання насіння і посадкового матеріалу.

Основні роботи зі створення зелених насаджень саду було виконано упродовж 1946—1955 рр. На день відкриття саду для відвідувачів у 1964 р. колекційний фонд становив близько 10 тис. видів, форм і сортів рослин із різних країн світу.

Зібрані колекції подано на ботаніко-географічних ділянках: "Ліси рівнинної частини України", "Степи України", "Карпати", "Крим", "Кавказ", "Середня Азія", "Алтай", "Західний Сибір", "Далекий Схід". У дендрарії зібрано великі колекції з республік колишнього СРСР і зарубіжних країн. Є великі колекції бузку, троянд, витких рослин та ін., значні колекції культурних рослин — плодкових, технічних, кормових, лікарських, квітникових тощо.

До колекцій плодових рослин належить 112 видів і форм дикорослих і понад 1500 культурних сортів і форм, у тому числі зерняткових, кісточкових, ягідних та ін. На ділянці плодових рослин створений унікальний формовий сад. Таких формових садів-музеїв два в усьому світі — у Версалі при сільськогосподарському інституті Франції і в Києві — у Національному ботанічному саду НАН України.

У результаті вивчення колекцій плодово-ягідних культур, відбирання вихідних форм і проведення цілеспрямованих схрещувань виведено понад 100 сортів, які передано у держсортотдільницях і в інших науково-дослідних установах. Одержано 16 авторських свідоцтв на нові сорти. Це сорти персиків — Дніпровський, Пам'ять Шевченка, Славутич, Рум'яний, Лісостеповий, Подарок Києва, Дружба, Нектарин київський; сорти винограду — Київський золотистий; сорти актинїдії — Сентябрьська, Пурпурова садова, Київська гібридна, Київська крупноплідна, Фігурна; сорт лимоннику — Садовий-І та ін.

За виведенням нових сортів селекціонери І.М. Шайтан, Л.М. Чуприна, Р.Ф. Клеева нагороджені двома преміями НАН України — ім. В.Я. Юр'єва і Л.П. Симиренко.

У всіх роботах зі створення ботанічного саду Микола Миколайович брав найактивнішу участь. Він говорив: "Сад — живий пам'ятник, і створюємо його навіки".

Незважаючи на великі труднощі у повоєнний час, зелене будівництво ботанічного саду було виконано в перші 10 років; в цьому велика заслуга М.М. Гришка і колективу саду.

У 1964 р. було відкрито Центральний ботанічний сад АН УРСР для відвідування.

У 1991 р. Центральному ботанічному саду АН УРСР присвоєно ім'я М.М. Гришка — це увічнення пам'яті не тільки Миколи Миколайовича Гришка, а й усього колективу його помічників, однодумців, будівників ботанічного саду.

Слід зазначити, що в Україні у науково-дослідних інститутах з садівництва — у Мелітополі, Млієві, Києві, дослідних станціях, ботанічних садах — зібрано великі колекції плодових, квіткових, садово-паркових рослин, у створенні яких брали участь корифеї садівництва і декілька поколінь науковців. У колекціях зібрано тисячі сортів, які є золотим фондом і мають велике значення для створення нових сортів. Сортотвірний фонд — народне надбання України.

Л.П. Симиренко, В.Л. Симиренко, М.Ф. Кашенка і М.М. Гришка давно нема поряд з нами, але вони живуть у помологічних колекціях, промислових і аматорських садах, нових сортах, виведених на основі їх колекцій.

Новому поколінню сучасних і майбутніх садівників треба бути гідними продовжувачами першопрохідців, творчо розвивати їх надбання, щоб Україна завжди була країною-садом.

1. Гришко М.М. Академік М.Ф. Кашенко — видатний біолог-мічуринець. — К. : Вид-во АН УРСР, 1951. — 20 с.
2. Кашенко М.Ф. На допомогу Київському акліматизаційному саду. — К. : Вид-во АН УРСР, 1953. — 86 с.
3. Симиренко Л.П. Иллюстрированное описание маточных коллекций питомника. — Киев : Изд-во Киев. Им. ун-та, 1901. — 410 с.
4. Симиренко Л.П. Помология. — Киев : УАСХИ, 1963. — С. 289—314 с.
5. Симиренко Т.В. Володимир Симиренко — часткове сортознавство плодових рослин. — В 2 т. — К. : Аграрна наука, 1995. — Т. 1. Яблуна. — 455 с. — Т. 2. Груша, слива, вишня та черешня, жердела, бросквина. — 465 с.

Надійшла 11.09.2000

КОРИФЕИ САДОВОДСТВА УКРАИНЫ

И.М. Шайтан, И.К. Кудренко

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина, Киев

Благодаря деятельности выдающихся отечественных ученых Л.П. Симиренко, В.Л. Симиренко, М.Ф. Кашченко и М.М. Гришко в развитии научного садоводства Украины в XX в. созданы помологические коллекции сортов семечковых и косточковых пород. Наилучшие из них использованы непосредственно в промышленных насаждениях, остальные — стали основой для выведения новых сортов. Академиком М.Ф. Кашченко осуществлена интродукция южных плодовых культур: персика, абрикоса, алычи. При участии и благодаря инициативе академика М.М. Гришко создан Национальный ботанический сад НАН Украины — современное научное учреждение и научно-просветительский центр.

CORYPHEUS OF HORTICULTURE IN UKRAINE

I.M. Shaitan, I.K. Kudrenko

M.M. Grishko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv

The paper shows the role of L.P. Simirenko, V.L. Simirenko, M.F. Kashchenko and M.M. Grishko in the development of scientific horticulture in Ukraine in the 20th century. Pomological collection of seed and stone fruit varieties thanks to activity of the outstanding home scientists. The best of these plants were used for industrial plantations and became the basis for new hybrids. Academician M.F. Kashchenko made a valuable contribution to introduction and acclimatisation of southern fruit cultures: peach apricot and cherry-plum. Academician M.M. Grishko was an active participant and initiator of the National Botanical Gardens creation the garden which is the scientific research institution and the Centre of Botanical-public education in Ukraine.